

De Eraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het nadrukken van den inhoud van dit blad is verboden overeenkomstig de Wet op het Auteursrecht.

Zondag 13 April 1913. N°. 1838.

Abonnementen: franco aan huis, per drie maanden f 1.20, voor België per jaar f 5.30 bij vooruitbetaling, voor het verdere Buitenland en Ned.-Indië per jaar f 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers f .10. Abonnementen worden aangegoten door het Bureau te Amsterdam, Boekhandelaars, Postdirectieuren enz. Advertentie: van 1 tot 6 regels f 1.20, voor elke regel meer f .20. Aanvragen en vermelding van liefdegaven f .12 per regel.

Van de Voleinding.

LXXXVIII.

DERDE REEKS.

XXV.

Zij zullen niet tevergeefs arbeiden, noch baren ter versterking; want zij zijn het zaad der gezegenden des HEEREN, en hunne nakomelingen met hen. Jesaja 55: 23.

Het principieel onderscheid tusschen den zegen toegezegd of verstrekt vóór Noachs drievoudig testament, en den zegen die in dat testament begon uit te gaan, om straks in Abraham het begin van uitvoering te vinden, komt 't sterkst uit in de toezegging, die de eerste patriarch ontving, toen tot hem gezegd werd, niet: „Wees gezegend“, maar omgekeerd: „Wees een zegen“; en dat te meer, daar deze rijke toezegging niet doelde op beperkten kring, maar gelijk er uitdrukkelijk bij werd gezegd, op geheel ons mensch-lijk geslacht. In die toezegging: „la u rullen alle geslachten des aardrijks gezegend worden“, spreekt reeds destijds dezelfde grondtoon zich uit, dien we later opvangen in het woord van onzen Heiland: „Azoo lief heeft God de wereld gehad“. Na zou men hietegen wel kunnen opmerken, dat ook de zegen: „Weest vruchtbaar en vermenigvuldigt en vervult de aarde“ gelijken omvang bedoelt, maar dit zegt niets. Immers, er is bij Abraham geen sprake van een uitwendigen, maar van een innerlijk-geestelijken zegen, niet van een zegen, vloeiend uit de natuur, maar van een zegen die opspruit uit de genade, en daarom van een zegen, die niet mechanisch over den mensch komt, maar van zulk een, die organisch uit den eenen mensch tot den anderen naelt, gelijk reeds uit het zegen: *Wees een zegen*, overduidelijk blijkt. De uitwendige zegen van vruchtbaarheid, van macht over de dieren, van geordende samenleving en van veiligstelling tegen de woede der elementen, kan ons niet van een medemenschen toekomen, maar komt van Boven, en strekt zich breed over tijden en afstanden uit. De innerlijke begenadiging daarentegen moet aan een ieder die er in deelen zal, persoonlijk in de eigen ziel toekomen, en kan daarom het particulier karakter nooit afleggen. Vandaar de aanduiding in den term: de particuliere genade. Hier is sprake van een zegen en een genade, niet die over heel de menscheit uitgaat, en waar dus ook Abraham, wijl hij mensch is, als zodanig in zou deelen. Die consquentie volgt wel bij het Noachitsch verbond, dat het vergaan van de wereld door vloed berweert. Daar toch kan men zeggen: Dat verbond stelde heel ons geslacht veilig, en dus heeft ook Abraham, die ook mensch was, in het genot van deze veiligheids gedeelte. Hier daarentegen is het omgekeerd. Abraham ontvangt den zegen geheel alleen, en vóór ieder ander, en van hem gaat die zegen en die genade uit tot die personen, in wier hart het geloof, dat hem staande hield, opschiet en leeft. Just daarom kan deze zegen van Abraham geen algemeen-natuurkarakter dragen zoals de bevelling tegen het wild gedierde, maar moest hij particulier en persoonlijk zijn. Hoogstens kan men zeggen, dat er propaganda van desen zegen in de geslachten is, gelijk dit tot zelfs bij den Doop vaak uitkomt, maar het eigen karakter blijft dan toch, dat er een werk van den Heiligen Geest op elk menscheit hart in uitkomt. Uit het feit zelf, dat de Abrahamitische zegen een geestelijk effect had, volgt alsnu rechtstreeks, dat deze genade particulier moest zijn, en omgekeerd volgt uit het feit dat ze particulier is, haar geestelijke gaardheid. Waar de zegen uit de natuur opkomt, gelijk bij den vruchtbaren akker, is God zelf de rechtstreekse Alzegenaar. Waar de zegen aan den Geest zijn oorsprong ontleent, treedt patriarch en profet als instrumente tusschen schakel op, gaat 't van hart tot hart, en bereikt de genade haar hoogtepunt in de Vleeschwording.

Gelijk onderscheid spreekt zich uit in de afwijking van de Afgoderij. Wel verkeerden wij vaak onder den indruk, alsof de Afgoderij zoo oud als de wereld is geweest, en alsof steeds de tegenstelling gold tusschen den dienst van den eenigen waren God en dien der Afgoden, maar aandachtige raadpleging van de eerste berichten, die de Heilige Schrift ons geboekt heeft, leidt tot andere conclusie. In wat ons van het leven vóór den vloed verhaald wordt, is van een afzonderlijk ingericht dienst van Afgoden nog geen sprake. We lezen wel, dat in Seth en Enos' dagen velen begonnen den Naam des Heeren aan te roepen, wat wel den indruk geeft, dat er van dat oogenblik af zekere eeredienst is opgericht en gezamenlijke Godsverering is begonnen, maar van een contra-prestatie

ter bevordering van de Afgoderij is geen spoor te vinden. Men moge in onderscheidene streken en steden aan het Hoogste Wezen een anderen naam hebben gegeven, maar dit op zichzelf is nog geen eigenlijk bedoelde Afgoderij. Afgoderij ontstaat eerst, zoo men zich van alle gemeenschap met den Heere onzen God heeft losgemaakt, en nu zichzelf, naar den drang van zijn eigen zinlijke en ongeestelijke behoeften, een apart soort God schept. De drang, om steun te zoeken in een allesbeheerschende macht, blijft dan wel dezelfde, maar van *passief* wordt de mensch hierbij *actief*. Hij ondergaat niet meer de majesteit van den Almachtige, maar schept zichzelf een bron van kracht, die bij zijn gewaarwordingen en verwachtingen past. Dit gaat niet op eens. Het eindresultaat van Afgoderij komt eerst langzaam tot stand, maar niet lang duurt 't dan toch, of de grenslijn, die waarheid en verlichting scheidt, wordt overschreden, en is men eenmaal die grenslijn over, dan is ook de gemeenschap met den levenden God verbroken, en treedt de Afgodendienst in. Dat nu is de scheiding, die tusschen Sem en Japheth terstond in het oog springt. „Gezegend zij de HEERE, d.i. zij Jehovah, de God van Sem“; dit drukt op de herstelde gemeenschap met den Verbonds-god; en daartegenover is bij Japheth alleen van *Elohim* sprake, d.i. van den God zonder openbaring, als algemeen begrip, en uit dien hoofde zonder innige gemeenschap.

Wil dit nu zeggen, dat, waar de zegen des Geestes komt, de zegen der Natuur ophoudt? Stellig niet in dien zin, alsof de zegen des Geestes altoos, of althans als regel, den zegen der Natuur derven deed. Wie in Deuteronomium XI en LXXXVIII het beloven van den Zegen en het dreigen met den Vloed raadpleegt, heeft te doen met Israëliten, en niet met Heidenen, en vindt Zegen en Vloed afhankelijk gesteld niet van fysieke, maar van ethisch-religieuze bedingen, van het onderhouden van Gods wet, van het trouw volbrengen van zijn dienst, van het volharden in zijn Verbond. Dit echter neemt geen zins weg, dat de zegeningen en vervloeking, die worden uitgesproken, bijna ganschelijk geen geestelijk, maar schier geheel een uitwendig karakter dragen. „Gezegend zal zijn de vrucht uws lands, en de vrucht uwer beesten, de voorzetting uwer koeien en de kudde van kleinvee; gezegend zal zijn uw korf en uw baktrog. De Heere zal den zegen gebieden, dat Hij met u zij in uweschuren, en in alles waaraan ge uw hand slaat.“ Eo omgekeerd, zoo ge uw God verlaat, „zal vervloekt zijn uw korf en uw baktrog, en zal de Heere u slaan met booze zweren. Gij zult veel zaads op den akker uitbrengen, maar gij zult weinig insamelen, want de sprinkhaan zal 't verteren“. En op gelijke wijze gaat de schier eindeloze reeks van vervloeking voort, schier alle van geheel uitwendige natuur. Ten slotte zal het ondergaan van dezen vloek ook het hart wel aantasten: „Uw leven zal tegenover u hangen, gij zult dag en nacht schrikken, en uw God zal u geven „een bevend hart en berijking der oogen in 't weenen en mattigheid der ziel“, maar ook dit alles komt toch uit het lijden van uitwendigen jammer op, gelijk omgekeerd ook het leven nabij God zeer zeker aan geestelijke genade verbonden wordt, als het heet: „De Heere zal u Zichzelf tot een heilig volk bevestigen, en alle volken der aarde zullen zien, dat de Naam des Heeren door u genoemd is“; doch dit neemt niet weg, dat de natuurlijke en geestelijke zegensteeds, hoezeer onderscheiden, toch in samenhang blijven, zoo zelfs, dat de geestelijke zegen bijna in den regel de vrucht van lijden en tegenspoed is. Denk slechts aan Asaf's roerende klacht in Psalm 73: „Mij aangaande, mijn voeten waren bijna uitgleden, mijn treden waren bijkans uitgescoten, want ik werd nijdig op de dwazen, ziende op der goddeloosens vrede“. Asaf ont kwam aan de kiem van deze harde ervaring eerst, toen hij in God heilighdom insig en merkte op hun einde, en zoo loopt het er ook bij Asaf op uit, dat hij het bange lot blijmoedig aanvaardt, om nu niet in den zegen der wereld te roemen, maar daarin, dat het hem goed is nabij God te zijn. Het raadsel dat zijn oplossing eerst op Golgotha vindt, en het teken van het kruis op geheel het leven van Gods volk afstemt. Zeker, bij den geestelijken zegen hoort ook de uitwendige zegen, maar om der zonde wil zijn belde van elkaar afgerukt. De patriarchen en na hen het volk des Heeren ontvangen ook in 't uitwendige gansch bijzonder zegen, maar toch slechts ten deele en tijdelijk, en telkens gaat Israël er onder, om juist in de benauwdheid zich geestelijk aan te gorden. Juist in die particuliere genade

komt telkens en telkens de smart van het uitwendige tegenover den zegen des Geestes te staan.

Aan de kinderen der wereld is het om 't bezit en de genieting van het aardrijk te doen, maar aan wie in Abrahams zegen ingaat, om het bezit en de genieting van zijn God. De wereld en God, dat is en blijft van den aanvang af tot aan het einde toe de machtige en allesbeheerschende tegenstelling, die zich in den heiligen dienst op Zion zoo scherp karakteriseert. 's Heeren volk heeft één ding boven alle volk in den naasten omtrek, het heeft zijn heilige Tegenwoordigheid op Zion. Natuurlijk wist elke vrome in Israël zeer wel, dat Jehovah woont in de hemelen en dat boven de wolken zijn troon is gevestigd, maar dit naam niet weg, dat God de Heere op geheel bijzondere wijze zijn presentie boven den Tabernakel gevestigd had, en vandaar uit zich openbaarde. Om die heilige tegenwoordigheid Gods liep het gedrag reeds bij de Rode Zee. Er was toen nog geen Tabernakel, en daarom daalde die Tegenwoordigheid des Heeren toen in de Wolk neder. Niet een volk gelijk nu nog de wolken zijn, die voor ons den aanblik des hemels verdonkeren, maar een geheel eigenaardige openbaring van den Heere onzen God, om er de godvruchtige aandacht van zijn volk op saam te trekken. Die heilige presentie is toen uit de wolk ten slotte op Zion overgegaan, en daar woonde voor het besef der geloovigen toen de Heere onzen God, daar naderde tot Hem de Hoogepriester, en vandaar strekte de zegenende genade zich tot de priesters en tot heel 't volk uit. Het verschil tusschen het zijn van God in het Heilige der heiligen, en het staan van 't beeld van den afgod in den Heidenischen tempel trok van zelf de scheidlijn. Het afgodsbeeld voldoet aan wat het zinlijk oog zoekt, en boezemt schrik in, de Tegenwoordigheid van Jehovah op Zion daarentegen gaf niets voor het zinlijk oog, maar bevrediging van den dorst der ziel naar God gemeenschap, en zoo kwam ook hier de allesbeheerschende tegenstelling uit. Alleen in de particuliere genade gaat 't eeniglijk om 't bezit van de gemeenschap met den Heiligen.

De Verbondsafsluiting, eerst met de Patriarchen en straks met heel Israël, leidt tot geheel dezelfde afsluiting. Het Verbond staat tegenover den afval. De afval scheidt vancen en verwijderd, het Verbond voegt saam, brengt tot elkander en vereent. Dit verboden door het Verbond nu kan op tweemaal wijze toegeaan, eenzijdig of tweezijdig. De moeder voelt aan het kind dat ze onder haar hart droeg, een band, waarvan toch het leven zelf eerst veel later de eerste werking aan haar ontdekt. Dan is het eerst nog een geheel eenzijdig verband. Bij huwelijksafsluiting daarentegen is de verbintenis in overleg en samensprekling en draagt dienstegevolge het verbond aanstands een tweezijdig karakter. Nu gaat aan het Patriarchaal verbond het Noachitsch verbond vooraf, en komt juist tusschen deze twee hetzelfde verschil uit. Bij het Noachitsch verbond is er van contraprestatie geen sprake. De bevelling tegen terugkeer van den vloed gaat geheel eenzijdig van God en van God alleen uit. Hij regt die bevelling toe, Hij verbindt zich, en Hij stelt het teken ter bezegeling van zijn belofte in den Regenboog. Vandaar dan ook, dat dit Noachitsch verbond zich uitstrekt over heel de aarde, over alle kinderen der menschen, en reeds de gemeene gratie profetert. Het Verbond, waarvan aan de Patriarchen de betuiging geschiedt, draagt daarentegen een heel ander karakter. Het is *particulier*, en niet aan heel de menscheit, maar eerst alleen aan Abraham en zijn zaad komt het toe. Het is niet eenzijdig, maar tweezijdig. Aldus toch staat er: „Gij nu zult mijn Verbond houden“, waarbij de besnijdenis, en niet een natuurverschijnsel als de Regenboog, als teken wordt gesteld. De Regenboog, is een teken dat God geeft, geeft in de natuur, en geeft voor allen. De besnijdenis daarentegen is een teken, dat de mensch zelf moet verwezenlijken, verwezenlijken moet in zijn eigen persoon en vleesch, en geven moet aan zijn eigen geslacht. En ten slotte komt het geheel particulier en persoonlijk karakter van dit Verbond daarin vooral uit, dat, als Abraham straks twee zonen zal gewonnen hebben, Ismael en Isaac, reeds vóór de geboorte van Isaac, tot hem de stellige uitspraak kwam: „Ik heb Ismael gezegend, maar mijn Verbond zal ik met Isaac oprichten“. Een heel toekomstige zegenende ordinantie, die kort daarop bezegeld en bevestigd werd door het hoogste wat aan den Patriarch ten deel kon vallen, t. w. door de verschijning van den Heere zelf in menscheit gedaante

aan de deur van Abraham's tente, toen hij vertoefde bij de elkenbosschen van Mamré. Beslister kon het particulier karakter van de zegenende genade, die de Patriarchen ontvingen, wel niet uitkomen. En toch werd, alsof dit zelfs niet genoeg ware, in het gebeurde bij Isaac's sterfbed nogmaals een tweede bezegeling aan de eerste toegevoegd. Wat Jacob ontving, werd aan Esau onthouden, en de apostel wijst er dan ook met nadruk op, hoe het persoonlijk, particulier karakter in den zegen aan Abraham vooral daarin zoo sterk uitkwam, „want, zoo schreef hij aan de Kerk van Rome, als de kinderen nog niet geboren waren, noch iets kwaads noch goeds gedaan hadden, opdat het voornemen Gods dat naar de verkiezing is, vastbleef, zoo werd tot haar gezegd: de meerdere zal den mindere dienen“.

Toch heft het particulier Verbond dat met de Patriarchen is gesloten, het algemeene en unilaterale Verbond van Noach geenszins op. Sinds Abraham geroepen en afgezonderd werd, openbaart zich tweemaal geheel onderscheiden proces in de historie van ons geslacht. Er is van den éénen kant het proces der *Cultuur*, en van den anderen kant het proces der *Genade*; het eerste in Japheth's geslacht, het tweede in Israël. De algemeene menscheitlijke ontwikkeling wat het denken, de waarneming en het schoonheidsgevoel betreft, komt niet bij Israël, maar bij de heidenen tot ontplooiing, en in de dagen der eerste Voleinding, die ons Betlehem bracht, is het menscheitlijke hoogstaande dan ook schier geheel in de handen van Griekenland en Rome overgegaan. Er was ook in Israël wel een gedeeltelijke ontwikkeling van dien aard, en Jeruzalems schoonheid kon door den Psalmist bezongen worden, maar Hiram, de architect uit Sidon en Tyrus, had op Sions berg de schoonheid moeten aanbrenge, en ook in Herodes' dagen waren het de Heidenen, die Palestina in Tiberias en elders hadden opgeleerd. De rijkere cultuur, gelijk die zich in de wereld der gedachte, der verbeelding en van de wilskracht ontwikkeld had, was uit Japheth, en Israël diert haar, voor zoover het die niet van Japheth had overgenomen. De innerlijke ontplooiing van geestelijke kracht daarentegen ontbrekt bij Japheth en viel alleen in Israël te bewonderen. Toch niet zóó, alsof de genade bij Israël een even algemeen karakter had aangenomen als de cultuur in Rome en Griekenland. Dit kon niet en zou niet het particuliere en persoonlijk karakter in strijd zijn geweest. Zoo zien we dan ook in Israël den gedurigen afval, de terugvalling in ongeloof en Baalidienst, tot heel 't volk den dienst van Jehova prijs geeft, en alleen Juda zijn God blijft eeren. Doch ook dit houdt geen stand. Ook in Juda sluip 't bederf in en wint de overhand. Maar dan is ook alles uit. De ballingschap treedt in, en alles schijnt verloren, en na zeventig jaar keert dan wel een kleine trouwe groep terug, doch ook onder deze breekt een ongeneeslijke epidemie uit, die zich in Farizeeën en Sadduceeën ten slotte, zij 't al onder heiligen vorm, toch tegen het Heilige keert, en jubelt bij Golgotha's Kruis.

Het groote wereldproces, dat op de Voleinding moet uitloopen, nam alzo den aanvang van zijn loop niet vóór, doch eerst na den Zondvloed. De zegen die daaraan voorafging, was een zegen van bestendiging en behoudens, niet het uitstrooien van een zaad waaruit een geheel nieuwe schepping zou voortkomen. Het begin van dit geestelijke proces in engeren zin stelt de Schrift eerst, wat de aankondiging aan den mensch betreft, in Noachs testament, en wat de realisering aangaat, eerst in Abraham's roeping en afzondering. Dit proces gaat dan in rechte lijn van Abraham op Maria, de moedermaagd, door en voleindt hier zijn eerste periode. Wat aan Betlehem voorafgaat, zijn „de eerste dagen“; wat daarop volgt heet in Hebr. 1: 1 „de laatste dagen“, ook al is 't, dat deze laatste dagen straks reeds twintig eeuwen duren. Betlehem maakt insinijding. In de eerste periode is het een proces om op allerlei wijze de verschijning van Immanuel, de Vleeschwording en het Kruis voor te bereiden. Maar met Jezus opvaren ten hemel is deze periode dan ook aan haar einde gekomen. Er is in die groote, machtige en allesbeheerschende periode *tweezijdig* Voleinding. Eerst de Voleinding in de voorbereiding van het Kruis van den Christus. En daarna gaat de tweede periode in, die van Betlehem en Golgotha afreikt, door de uitstorting van den Heiligen Geest op den Pinksterdag wordt ingezet, en die nu nog steeds doorloopt, en doorloopen zal tot op Jezus' tweede komst; nu niet in de Kribbe, maar ten oordeel. Dit nu is niet te verstaan, zoo men zich

van de betekenis van den zegen in de Heilige Schrift geen heldere voorstelling heeft gevormd, en daarom moest het wezen, de betekenis en het verloop van desen zegen aanschouwelijk worden toegelicht. Zoo toch eerst kan op den vloek het onmisbare licht vallen. Het gaat al om 't Leven in zijn antithese met den Dood, en gelijk alle vloek op den dood moet uitloopen, zoo kan het Leven zich slechts maintainereen zoo de zegen Gods over ons uitgaat. We mochten daarom niet van de teekening van den vloek uitgaan, maar moesten het lichtbeeld van den zegen voorop plaatsen, om eerst daarna het schaduwbeeld van den vloek hiertegenover te laten verdonkeren.

En vraagt men nu ten slotte, waarom die geestelijke zegen, die van Noach en Abraham uitgaat en in Betlehem de voleinding van zijn eerste periode vond, dan niet vroeger intrad, zoo staan we hier ongetwijfeld voor een verborghheid, die we nimmer geheel zullen ontsluiten, maar dan mag toch, op grond van de historie, geweten worden op deze drie. Ten eerste hierop, dat de enkele verschijning van den Christus, zoodat hij geboren werd, leeraarde, wonderen deed, stierf, weer opstond en ten hemel voer, geen doel kon treffen, zoo de Heere Christus niet optrad in een levensmilieu, waarin het apostolaat en het eerste begin van de Kerk des Nieuwen Verbonds zich aanstands openbaren kon. Had dit ontbroken, dan zou de Christus als een prachtige komiet geschitterd hebben, maar niet de Zon zijn geworden, wier licht ons bestraalt. De Pinksterdag en wat daaruit voortvloeide, zou niet plaats hebben kunnen grijpen. In de tweede plaats moest er niet alleen een *positieve* voorbereiding in Israël zijn gegeven, waaruit het apostolaat en de eerste Kerk kon opkomen, maar evenzoo was er noodig de *negatieve* voorbereiding van de Heidenwereld, die ten slotte ook onder Grieken en Romeinen zoovelen hongeren deed naar iets reëls, dat hun het brood des levens kon brengen. Reeds onder het apostolaat blijkt, dat de Kerk van Christus niet op Israels geslachten teren kon, maar juist in de Heidenwereld het terrein voor haar verder opbloeden zou vinden, en dit nu kon niet alsoo plaats grijpen, zoolang de Heidenwereld nog in zichzelf voldaan was. Om te hongeren en te dorsten naar het eeuwige leven, moest daarom tot haar diepst besef de ijdelheid en onprofiteelheid van haar eigen geestelijk bedoelen zijn doorgedrongen. En in de derde plaats mag hieraan toegevoegd, dat de snelle uitbreiding van het Christelijk geloof over drie werelddelen, in West-Azië, in Noord-Afrika en in Zuid-Europa, volstrekt ondenkbaar ware geweest, zoo in de wereld van het Romeinse Rijk zich niet een algemeene cultuur had ontwikkeld, die aan de Christelijke religie als voortuit dien kon, om haar roepstem naar alle oorden te doen uitgaan. Ook zoo blijft uiteraard het zoo somber probleem onopgelost van de duizend en duizend miljoenen, die sinds den Zondvloed zonder hope wegsterven; maar dit probleem houdt nog steeds stand. Van de 1600 miljoen menschen, die nog altoos elke halve eeuw wegsterven, is nog geen derde ook maar gedoopt.

DR. A. K.

„Nachten der moeite“.

Alsoo zijn mij maanden der ijdelheid ten erve geworden, en nachten der moeite zijn mij voorbereid. Job 7: 3.

De nacht is een eigen stuk van ons leven, dat voor den één nauwelijks meetelt, en voor den ander zijn leven schier beheerscht. Met den nacht gaat een klein derde van ons leven veelal ongemerkt voorbij. Van een gerond dagloover die op 80 jarigen leeftijd sterft, mag in den regel gezegd, dat hij ruim 25 jaar van zijn leven verlopen heeft. Als de ouderdom nadert, minderen de uren van den slaap, maar hier staat tegenover, dat in de eerste jaren der jeugd schier de helft van 't aanzijn in slaap opgaat. En althans in de beste levensjaren gaat 't bij verreweg de meesten met hun slapen en doorslapen zoo overgelukkig toe, dat ze, zóó 't hoofd neergelegd, van niets meer afweten, en niet weer wakker worden dan nadat de zon weer boven de kim rees. Voor alle deze gelukkigen nu brengt de nacht wel een stuk historie, maar een historie waarin zij zelfs niets doen dan dromen, en waarin God alleen de Werker is, die hun den slaap gunt, hun stille rust verzekert, en door den slaap hen verkwikt en aangordt met vernieuwde kracht.

Het is in zulk een slaap zooals de psalmist 't uitsong:

Ik lag en allep gerust, Van 's Heeren trouw bewust, Tot ik verkwikt ontwaakte. Want God was aan mijn zij, Hij ondersteunde mij In 't leed dat mij genakte.